

TRA1 DÜZEY 2 BÖLGESİ İÇİN
İRAN DIŞ TİCARET RAPORU

T.C.
KUZEYDOĞU ANADOLU KALKINMA AJANSI
(KUDAKA)

TRA1 DÜZEY 2 BÖLGESİ İÇİN İRAN DIŞ TİCARET RAPORU

Onur Emre TEPE
İzleme ve Değerlendirme Birimi

TRA1
2013
Her hakkı saklıdır.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. ÜLKE BİLGİLERİ	2
3. GENEL EKONOMİK YAPI.....	4
4. ÜLKEDEKİ SERBEST BÖLGELER.....	5
5. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR.....	5
6. EKONOMİDEKİ BELLİ BAŞLI SEKTÖRLER	6
6.1. Tarım ve Hayvancılık.....	6
6.2. Sanayi	7
6.2.1. Otomotiv ve Yan Sanayi	7
6.2.2. Gıda Sanayi	8
6.2.3. Tekstil	8
6.3. Madencilik	8
6.4. Enerji	9
6.5. İnşaat Sektörü	9
6.6. Ulaştırma ve Telekomünikasyon Altyapısı.....	10
6.7. Turizm.....	10
7. DIŞ TİCARET	11
7.1. Dış Ticaret Politikası	11
7.2. Türkiye İnan Ticari İlişkileri.....	11
7.2.1. İHRACAT (2013/Ocak-Temmuz)	13
7.2.2. İTHALAT (2013/Ocak-Temmuz).....	13
7.3. TRA1 Bölgesi için İnan Dış Ticaret Potansiyeli.....	14
8. SONUÇ	19
KAYNAKLAR	19

TABLolar ve ŐEKİLLER DİZİNİ

Tablo 1. Temel Göstergeler	2
Tablo 2. Özelliklerine göre İran şehirleri	3
Tablo 3. GSYİH'nın Sektörlere Göre Dağılımı(%)	5
Tablo 4. Turizm İstatistikleri	10
Tablo 5. Sektörlere göre uygulanan gümrük tarifeleri	11
Tablo 6. İhracatımızda öne çıkan ürünler (GTİP 12)	13
Tablo 7. İthalatımızda öne çıkan ürünler (GTİP 12)	13
Tablo 8. Erzurum ilinden yıllar itibariyle İran'a yapılan ihracat.....	16
Tablo 9. Erzurum ilinden yıllar itibariyle İran'a yapılan ihracat.....	16
Şekil 1. Başkent Tahran'dan genel bir görünüş	3
Şekil 2. İran'ın Türkiye'den ithalatı	12
Şekil 3. İran'ın Türkiye'ye İhracatı	12
Şekil 5. Sektörlere göre 2011 yılı KOBİ mali destek başvuruları (adet)	15
Şekil 4. Sektörlere göre 2010 yılı KOBİ mali destek başvuruları (adet)	15

1. GİRİŞ

Ticaret eyleminde temel amaç insanların ihtiyaçlarının karşılanması olup çıkış tarihi, tarihin erken dönemlerine rastlamaktadır. Bugün ulaştığı hacim ulusal ekonomide belirleyicidir.

Ülkeler yeterli miktarda üretemedikleri veya ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri temin etmek için dış ticaret yoluna giderler.

Dünya ticaret dengeleri liberalleşme ve sermaye hareketlerinin sıkça görülmesi sonucunda şekillenmiştir. Günümüzde ise rekabetçi yapı teknolojilerin gelişmesi ile artmış bu da ticareti olmazsa olmazlar arasına koymuştur.

Sağlıklı ve de devam ettirilebilir büyüme trendlerine yaklaşımda, istihdam ve kişi başına düşen milli hâsılanın artmasında dış ticaret özellikle de ihracatın rolü su götürmezdir. Bu nedenle ülkeler birbirleriyle olan ticaret hacimlerini artırmak için çeşitli iradeler ortaya koymuşlar ve kurdukları mekanizmalar sayesinde ekonomik kalkınmalarına katkı sağlamışlardır.

Özellikle geçtiğimiz 15-20 yıllık süreç içerisinde kendini ön plana çıkaran küreselleşme günümüz dünyasında ülkeleri yapısal ve ekonomik dönüşüm sürecine sokmuştur. Günümüzün küreselleşen dünyasında ülkelerin kalkınabilmesi ve dünya refahından daha fazla pay alabilmesi dış ticaret politikalarıyla doğru orantılıdır.

Bugüne kadar ekonomisinin neredeyse tamamı petrol ve doğalgaza bağlı; içine kapalı ekonomisiyle ayakta durmaya çalışan İran, liberalleşmenin sancılarını çekmektedir.

TRA1 Düzey 2 Bölgesi'ni oluşturan Erzurum, Erzincan ve Bayburt illeri bulunduğu konum itibarıyla İran'a yakınlık avantajı teşkil etmekte ve ayrıca son yıllarda Türk şirketlerine kapılarını açan İran için dünyaya ve dışa açılmanın adresi olarak bölge, mevcut potansiyellerini dış ticaret anlamında değerlendirmemesi için bir sebep yoktur.

Raporun ilerleyen bölümlerinde TRA1 Düzey 2 Bölgesi, kısaca TRA1 Bölgesi olarak adlandırılacaktır.

2. ÜLKE BİLGİLERİ

Tablo 1. Temel Göstergeler

Nüfusu	76,7 Milyon (2013) (İran İstatistik Merkezi)
Yüzölçümü	1.648.195 km ² (Dünyada 18.) (Birleşmiş Milletler)
Etnik Yapı	% 51 İranlı, % 24 Azeri, % 8 Gilaki ve Mazandarani, % 7 Kürt, % 3 Arap, % 2 Lur, % 2 Beluci, % 2 Türkmen, % 1 Diğer
Din	% 98 Müslüman ve % 2 Diğer
Para birimi	Riyal (Halk arasında Tümen ifadesi kullanılmaktadır.) 1 Tümen = 10 Riyal
GSYİH	514 milyar\$ (Satın Alma Gücü Paritesine Göre) (Dünyada 22.)(Dünya Bankası, 2012)
GSYİH Oluşumu	Tarım % 11 Sanayi % 45 Hizmetler %44
Enflasyon	% 39 (İran İstatistik Merkezi)
Petrol Rezervleri	157,5 milyar varil (Dünyada 3.,Dünya Rezervlerinin %10,3'ü) (OPEC 2013)
Doğalgaz Rezervleri	33,6 trilyon m ³ (Dünyada 2.,Dünya Rezervlerinin %17'si) (OPEC 2013)
Enerji Tüketimi	Dünya ortalamasının 6.5 katı, 350 milyonluk nüfusa sahip bir ülke kadar enerji tüketimi
Sübvansiyonlar	100 milyar \$ yıllık harcama-Aşamalı kaldırılma
Mali Yıl (İran Yılı)	21 Mart-20 Mart
Mesai Günleri	Cumartesi, Pazar, Pazartesi, Salı, Çarşamba
Döviz Kuru	1\$:29.150 İran Riyali (Serbest Piyasa) 24.768 İran Riyali (Resmi Kur) (İran Merkez Bankası) 1 Euro: 39.300 İran Riyali (Serbest Piyasa) 33.420 İran Riyali (Resmi Kur)

Kaynak: IMF, Dünya Bankası, İran Merkez Bankası, EIU, OPEC

Tablo 2. Özelliklerine göre İran şehirleri

BAŞLICA ŞEHİRLER	
Tahran	Başkent/Ticaret Merkezi
Meşhed	Dini Merkez/Turizm/Ticaret
İsfahan	Kültür/Tarihi Önem/Turizm/Ticaret
Tebriz	Ticaret Merkezi/Türk Nüfus Yoğun/Türkiye Sınırına Çok Yakın
Kerej	Tahran'a Çok Yakın
Şiraz	Kültür/Tarihi Önem/Turizm/Ticaret
Reşt	Turizm
Ahvaz	Petrol Bölgesi
Sari	Turizm
Kum	Dini Merkez/Tahran'a Çok Yakın
Erdebil	Türk Nüfus Yoğun/Türkiye Sınırına Çok Yakın
Bender Abbas	Liman Kenti-Körfez Ülkelerine Çok Yakın
Urumiye	Türk Nüfus Yoğun-/Türkiye-İran Sınır Şehri/ Başkonsolosluk

Kaynak: İran Dış Ticaret Müşavirliği

Şekil 1. Başkent Tahran'dan genel bir görünüş

3. GENEL EKONOMİK YAPI

İran 514 Milyar USD'lik GSYİH'si ile dünyanın en büyük 22. ekonomisine sahiptir. Bu da 76,7 milyonluk ülkede yaklaşık olarak kişi başına 6.701.434 USD gayri safi milli hasılaya tekabül etmektedir. Ekonomisi büyük oranda petrol ve petrol ürünlerinden elde edilen gelirlere bağlı olan İran'da kişi başına düşen milli gelir istikrarlı olarak büyümektedir.

İran ekonomisinin % 40'ı doğrudan, % 45 'i Irak savaşı sonrasında savaşta can kaybı veren ailelere yardım amacıyla kurulan ve geniş vergi muafiyetleri , sübvansiyonlar ve işgücü avantajları ile son derece etkin hale gelmiş devlet tekelleri olan vakıflar (bonyad) aracılığıyla kontrol edilmektedir. Kalan % 15'i ise muhafazakar işadamlarının (bazaar) elindedir. Yurt dışında tahsillerini tamamlayıp İran'a geri dönen kişilerden oluşan, Batılı anlamda faaliyet gösteren özel sektör de canlanma eğilimindedir. (Ateşgaoğlu 2013)

Suudi Arabistan ve Kanada'nın ardından dünyanın en büyük 3. Petrol üreticisi olan İran, doğalgaz rezervleri açısından da 2. sırada yer almaktadır. İran'ın ihracat gelirlerinin % 80-90'ı, bütçe gelirlerinin ise % 40-50'si petrolden gelmektedir.

Ülke korumacı bir ekonomiye sahip olup yerel üretimi teşvik etmektedir. Öte yandan ekonomik ve sosyal sorunların çözümü yönünde özelleştirme planları yapmakta ve büyük oranda ithal ikamesine dayalı ekonomiyi verimli bir şekilde yapılandırmak, petrole dayalı ve devlet tekelindeki ekonomisinde sanayi üretiminin çeşitlendirilmesi amacıyla son yıllarda elde edilen petrol gelirlerinin bir kısmı petrokimya gibi sektörlerin gelişmesine aktarılmaktadır. GSYİH içinde sanayinin oranı artan bir seyir izlemektedir. Tarım sektörü stabilliğini koruyor olup hizmetler sektöründe yıllar itibarıyla düşüş yaşanmıştır. (Anonim 2012)

İran ekonomisinde enflasyon çok yüksek olmamakla beraber varlığını sürdürmektedir. Enflasyonun temel nedenlerinden biri, ithal ürünlerin döviz nedeniyle daha pahalıya mal olmasıdır. Bu yönüyle İran'daki enflasyonun dış kaynaklı olduğu söylenebilir. Ayrıca artan petrol gelirleriyle birlikte hükümet harcamalarının da artmış olması enflasyonist etki yaratmaktadır. (Anonim 2012)

Tablo 3. GSYİH'nın Sektörlere Göre Dağılımı(%)

Sektör	2007	2008	2009	2010*	2011*	2012*
Tarım	10,2	10,2	10,9	11,2	11,3	11,4
Sanayi	41,3	41,9	45,2	46,4	47,1	47,3
Hizmetler	48,5	47,8	43,9	42,4	41,6	41,4

*Öngörü; Kaynak: EIU Iran Main Country Profile

4. ÜLKEDEKİ SERBEST BÖLGELER

İran'da Kish, Queshm, Chabahar, Aras ve Bandar Anzali olmak üzere 6 adet serbest ticaret bölgesi bulunmaktadır. Yabancı sermayenin teşviki amacıyla tasarlanan Serbest Ticaret Bölgelerinde yabancılara % 100 sermaye mülkiyet hakkı, 15 yıllık vergi muafiyeti ve vize kolaylıkları tanınmakta, ayrıca elde edilen karlar serbestçe transfer edilebilmektedir. (Ateşgaoğlu 2013)

İran'ın iç bölgelerinde yer alan Özel Ekonomik Bölgeler, yatırımcılara daha cazip yatırım ve altyapı koşulları sağlamaktadır. İran'da toplam 17 adet Özel Ekonomik Bölge bulunmaktadır.

5. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

1985'de yabancı şirketlerin İran'da pazarlama ve satış ofisi açmalarına izin verilmiş, 1993 yılında Serbest Bölgeler Kanunu, Haziran 2002'de ise yeni Yabancı Yatırımı Teşvik ve Koruma Kanunu (FIBBA) yürürlüğe girmiştir ve FIBBA ile devletin kararları doğrultusunda ortaya çıkabilecek şirket zararları ile ana sermaye ve karların yurt dışına transferi devlet garantisine alınmıştır. Özellikle petrol, doğalgaz ve petrokimya sektörlerinde dış yatırıma önem veren İran Hükümeti yabancı sermaye lisansı alan şirketlerin yatırımını sigortalamakta; savaş gibi olağanüstü durumlarda fabrikası kapanan yatırımcılara yatırım bedelini geri ödemeyi taahhüt etmektedir.

Yeni kanun kapsamınca yabancı sermayenin bir İran şirketi ile ortaklığı belli bir yüzde ile sınıflandırılmamış, yabancı sermayenin ülkeye giriş ve çıkışında serbest piyasa kurunun geçerli olması garanti altına alınmış, yabancı şirketler için vergiler %60'lardan %20'lere indirilmiş, ayrıca yatırım yapılan bölgelere göre 10-15 yıllık vergi muafiyeti dönemleri öngörülmüştür. Diğer taraftan, yatırımın İranlı bir ortakla gerçekleştirilmesi durumunda yatırımın mahiyetine göre % 80'ine varan oranlarda İran bankalarından uzun vadeli ve düşük

faizli kredi temin etme imkânı sağlanmıştır. Makine ve teçhizat gibi yatırım mallarının ithalatı, gümrük vergisinden muaf tutulmuştur (Ateşgaoğlu 2013).

6. EKONOMİDEKİ BELLİ BAŞLI SEKTÖRLER

6.1. Tarım ve Hayvancılık

Ekilebilir alanları İran 23.6 milyon hektarı bulan İran, dünyada tarım üretimi çeşitliliği (çiftlik ve bahçe üretimi dahil) açısından üçüncü sırada yer almaktadır.

Ülkede görülen farklı iklim türlerinde çok çeşitli tarım ürünleri yetişmektedir. İran, tarımsal üretimde kendine yeterliliğe ulaşamamıştır. Bu yüzden dış ticaretinde tarım ve gıda ürünlerinin halen net ithalâtçısı konumundadır. İran tarım ve gıda sanayi ürünlerinde kendine yeterliliğin sağlanmasına büyük önem vermekte ve bu durum kalkınma plânlarında ana hedefler arasında gösterilmekle beraber, kısa vadede kendine yeterliliğe ulaşması mümkün görülmemektedir. Tarım Bakanlığı verileri İran'ın gıda ihtiyacının %80'ine yakın bölümünün ülke içerisinde üretildiğini göstermektedir.

Buğday, arpa ve şekerpancarı en çok yetiştirilen tarım ürünleri arasındadır. Meyve ve sebzelerin yanında pirinç, mercimek, nohut, soğan, pamuk, kavun, karpuz, dut ve tütün yetiştirilmektedir. Ülkenin kuzey kesiminde dar bir kıyı şeridinde sulamaya ihtiyaç duyulmadan tarım yapılabilen, güneyde sulama kanalları vasıtasıyla hurma yetiştirilmektedir. Ülkenin güney ve güneydoğusunda sulama işi önemli bir problemdir. Birçok bölgede tarım eski usullere dayanılarak yapılmaktadır. Bu yüzden tarımda istenilen netice alınamamaktadır.

Hayvancılık da İran ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. En çok koyun beslenmektedir. Beslenen koyunların yünleri aranan ve çok değerli cinstendir. Genellikle dağların yüksek otlaklı yerlerinde ve yaylasında hayvancılık yapılmaktadır. Koyundan sonra en çok sığır beslenmektedir. Hazar Denizinde de balıkçılık yapılmaktadır. Buradan mersin balığı ve havyar elde edilir.

Tarımsal üretimindeki liberalleşme ve pazarlama alanındaki gelişmeler ile tarım sektöründeki yatırımlarda bir artış söz konusudur. Çiçek ve fıstık gibi ihracata yönelik tarımsal mal gruplarında etkin sulamayla birlikte sağlıklı bir ekonomik yapı ortaya çıkarmıştır. İran'da gıda

mamullerine ihraç yasaklarıyla iç fiyatları düşürme amaçlı yasaklar da getirilmektedir. Diğer taraftan, buğday, arpa, mısır, şeker, pirinç, çay, et, kimyasal gübreler, tarım makineleri ithalatta önemli yer tutan kalemler arasında yer almaktadır.

6.2. Sanayi

İran özellikle "III. Beş Yıllık Kalkınma Planı" çerçevesinde bir petrol ülkesi olan imajından sıyrılmak ve ihracatını çeşitlendirmek için stratejisini değiştirme yolu izlemiştir. Bu amaçla yabancı yatırımların ülkeye çekilmesinin yanı sıra, kambiyo mevzuatı, bankacılık, ithalat-ihracat mevzuatı alanlarında değişiklikler yaparak liberalleşme öngörmüştür.

Temel amaç düşük yerel bileşen dahi olsa ülke halkının ihtiyaç duyduğu her türlü nihai ürünün ülke içinde üretilmesi olmuştur. Günümüzde İran'da çeşitli ürünler üretilmekle birlikte, ağırlıklı sektörler petro-kimya, demir-çelik, gıda, tekstil ve otomotiv sektörleridir.

Özellikle makine-ekipman, taşıt araçları ve elektrik-elektronik sektörlerinin çoğunda montaja dayalı düşük yerli katkıya sahip, düşük kaliteli ve son kullanıcı tatmini açısından yetersiz, ihracat imkanı sınırlı bir üretim yapısı görülmektedir. Kapasite kullanım oranlarının düşük olmasının nedenleri arasında:

- Eski teknoloji, makine ve ekipman,
- Firmalarda doğrudan veya dolaylı devlet mülkiyeti (KİT'lerin kronik sorunları),
- Dış rekabetin olmayışı ve düşük iç rekabet düzeyi, sayılabilir

İran ekonomi yönetimi, hidrokarbon rezervlerinin bir gün tükeneceğini varsayarak, öncelikli olarak petro-kimya, ilaç, beyaz eşya, otomotiv, ağır sanayi makinaları (traktörler, tarımsal makinalar ve iş makinaları), dayanıklı tüketim ürünleri, tekstil, işlenmiş gıda ve yapı malzemeleri üretimine öncelik vermiştir.

6.2.1. Otomotiv ve Yan Sanayi

Mevcutta İran, Ortadoğu'daki en büyük otomotiv üreticisi konumundadır. Sektörde standardizasyon ve ürün kalitesi problemleri bulunmaktadır ama yine kurulu kapasite, karşılanamayan talep ve yönetimin verdiği önem ile gelecek vadetmektedir.

Otomobil talebi beraberinde yedek parçaya olan ilgiyi de beraberinde getirmektedir. İran'da üretilen yedek parça kalitesi tüketiciyi ithal ikamesine yönlendirmektedir.

İran devleti otomotiv sanayiini dış rekabete karşı vergi oranları ve kotalar ile korunmaktadır. Sektör devlet tekelinde olmasına karşın, son yıllarda teknoloji transferi maksadıyla yabancı ortaklıklarla yeni model araçların üretimine yeşil ışık yakılmıştır.

6.2.2. Gıda Sanayi

Gıda sanayiinde ağırlıklı olarak makarna ve bisküvi gibi unlu mamuller, şeker ve şekerli mamuller, sebze ve meyve işleme, beyaz et ve bitkisel yağlar üretim tesisleri ön plana çıkmaktadır.

Tarım ve gıda ürünlerinde ihracatın artırılması maksadıyla gıda sanayi üretimine hammadde olacak ürünlerin üretilmesinin desteklenmesi önem kazanmıştır.

İran'da gıda işleme sanayiinin tüm birimlerinde yabancılar için yatırım imkânı mevcuttur.

Bu alanda üretim ve ürün geliştirme düşük seviyede kalmaktadır. Bugün sektör iç talebi karşılayacak seviyeye ulaşmıştır, ancak ihracata yönelik üretim sınırlıdır. Sektörde ihracatı karşılamak için ürün kalitesinin artırılması ve paketlemeye yönelik yatırımların yapılması önem kazanmaktadır.

6.2.3. Tekstil

İran'da tekstil sektörünün sanayi içerisinde payı önemlidir fakat makine parkının ve üretim teknolojisinin çok eski olması nedeniyle bu sektör iflas eşiğine gelmiş bulunmaktadır. Tekstil sektörüne özellikle makine ve teknoloji yenileme konusunda yatırım yapılması gerekmektedir

6.3. Madencilik

İran aynı zamanda birçok maden bakımından da zengin bir ülkedir. İran dünyanın en büyük çinko rezervlerine sahiptir. Ayrıca dünyanın ikinci en büyük bakır rezervleri ve dokuzuncu büyük demir rezervleri İran'da bulunmaktadır. İran, Ortadoğu'daki en büyük çelik üreticisidir. Çelik ve çelik ürünlerini geliştirmek için özellikle demir madeni konsantresine ihtiyaç bulunmaktadır zira dört beş yıllık program çerçevesinde 14 milyon ton çelik üretimini üç

katına çıkarmayı planlamaktadır. Bu da büyük demir rezervlerine rağmen demir-çelik ürünleri ithal etmesini açıklayıcı bir nedendir.

İran; kromit, uranyum, kurşun, manganez, kömür ve altın rezervleri bakımından da avantajlı bir ülkedir. Öte yandan, İran'da madencilik sektörünün yeterince geliştiği söylenemez.

Maden yataklarının geliştirilmesi amacıyla, bu sektörde yatırımlar hükümet tarafından teşvik edilmektedir.

6.4. Enerji

İran'da yaklaşık olarak 157,5 milyar varil petrol rezervi bulunmaktadır ve dünya petrol rezervlerinin % 10,3'üne sahiptir. Ham petrol rezervlerinin çoğu ülkenin güneybatısında, Irak sınırında ve Basra Körfezi'nde yer almaktadır.

İran'ın kesinleşmiş doğal gaz rezervlerinin ise 33,6 trilyon m³ düzeyinde olduğu tahmin edilmektedir.

Gerekli yatırımlar yapıp bu rezervler geliştirildiğinde, İran'ın yakın zamanda önemli bir doğal gaz ihracatçısı olması beklenmektedir.

İran Petrol Bakanlığı'nın açıklamasına göre 21 Mart 2011-21 Mart 2012 arasındaki bir yıllık sürede petrolden 60 milyar USD, petrokimya ürünlerinden de 14 milyar USD gelir elde edilmiştir.

İran hükümetinin hedeflerinden biri de ilerleyen yıllarda elektrik enerjisi üreten santrallerin çoğaltılmasıdır. Ülkede, 18 hidro-elektrik ve 20 petrol ile çalışan santral bulunmaktadır. Enerji Bakanlığı Yap-İşlet-Devret yöntemi ile kurulacak enerji santrallerine sıcak bakmaktadır.

6.5. İnşaat Sektörü

İran- Irak savaşından sonra özellikle inşaat sektörü canlanmıştır ve konutlara olan talep artmıştır. Üretim maliyetlerinin yüksekliği ve inşaat sektörünün kârlılığı, küçük ve orta ölçekli işletmelerin kuruluşu için tahsis edilen kredilerin inşaat sektörüne yönelmesine ve sektörde talep patlamasının yaşanmasına yol açmıştır.

6.6. Ulaştırma ve Telekomünikasyon Altyapısı

İran'da ulaşım ve haberleşme altyapısı yeterli düzeydedir. Ülkede 2009 yılı itibarıyla 316 adet havaalanı bulunmaktadır.

Toplam 8 442 km uzunluğundaki demiryolu altyapısının 3 000 km uzatılması için çok sayıda projenin hayata geçirilmesi planlanmaktadır. İran'ın toplam karayolu uzunluğu 172,927 km olup; bunun 125,908 km'si asfaltlanmıştır. Ülkenin başlıca limanları Bandar Abbas, İmam Humeyni ve Assaluyeh'dir.

İran, bölgedeki en geniş telekomünikasyon ağına sahiptir. Hükümet son dönemde bu sektörde yatırımları teşvik etmeye ve özelleştirmeye yönelik çok sayıda önlem almıştır. Telefon hatlarının, uydu iletişim sistemlerinin, mobil telefon şebekelerinin, kırsal alandaki iletişim sistemlerinin ve bilgi iletişim sistemlerinin geliştirilmesi, önemli iş potansiyeline sahip alanlardır.

6.7. Turizm

Turizm sektörü İran'da 1979 devrimi ve İran-İrak savaşından sonra toparlanma sürecine girmiştir. Fakat ülke içi ulaşım imkânlarının ve pazarlama faaliyetlerinin yetersizliği nedeniyle istenen düzeyde bir gelişim sergileyememiştir. Turist sayısını artırmak amacıyla çeşitli ülkelerle vize muafiyeti anlaşmaları imzalanmıştır. Ülkeyi ziyaret eden turistlerin çoğu Japonya, eski Sovyet ülkeleri ve Körfez ülkeleri kökenlidir. Batı ülkelerinden gelen turistlerin sayısı oldukça düşüktür. İran'da turizm altyapısının oluşturulması konusunda iş imkanları mevcuttur.

Tablo 4. Turizm İstatistikleri

	2004 ^a	2005 ^a	2006 ^a	2007 ^a	2008 ^b	2009 ^b	2010 ^b	2011 ^b	2012 ^b
Gelen Turist Sayısı ('000)	1 659	1 720	1 771	1 823	1 835	1 840	1 870	1 913	1 961
Giden Turist Sayısı ('000)	3 478	3 648	3 986	4 378	4 877	5 416	5 978	6 653	7 406
Turizm Harcamaları (Milyon Dolar)	4 353	1 380	1 579	1 646	1 908	2 042	2 187	2 357	2 506
Turizm Gelirleri (Milyon Dolar)	1 074	1 138	1 200	1 269	1 404	1 442	1 473	1 472	1 459

a Gerçekleşen b EIU tahmini; Kaynak: EIU Iran Travel and Forecast

7. DIŞ TİCARET

7.1. Dış Ticaret Politikası

İran geçmişinde ithal ikamesine dayanan bir devlet politikası izlemiştir. Öte yandan Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olma hedefi doğrultusunda dışa açılma politikası izlemiştir ve ithalattaki tarife dışı engelleri ortadan kaldırmıŐ ve ithalatı yasak birçok ürüne izin vermiştir. Gümrük vergilerine ilaveten uygulanmakta olan "Ticari Kazanç Vergileri" 2005 yılından itibaren kaldırılarak tek bir vergi sistemi uygulamaya konulmuŐtur.

Gümrük mevzuatı ve gümrük vergisi uygulamaları ürün gruplarına göre deđiŐkenlik arz etmektedir. Sektör olarak en yüksek vergi oranının uygulandığı sektör; yerli sanayiye ve üretimi korumak amacıyla otomotiv ve yan sanayidir. Tablodaki veriler nihai olmamakla birlikte deđiŐkenlik arz etmektedir. (Laçiner 2008)

Tablo 5. Sektörlere göre uygulanan gümrük tarifeleri

Gümrük Vergisi:	Oranı:
Tekstil ve Konfeksiyon	% 33- 51
Makine ve Elektronik	% 40
Otomotive ve Yan Sanayi (Binek Otomobil)	% 15- 100
Demir ve elik	% 6- 45
Tarım	% 14- 46
Kimya	% 6- 45

Kaynak: DTM

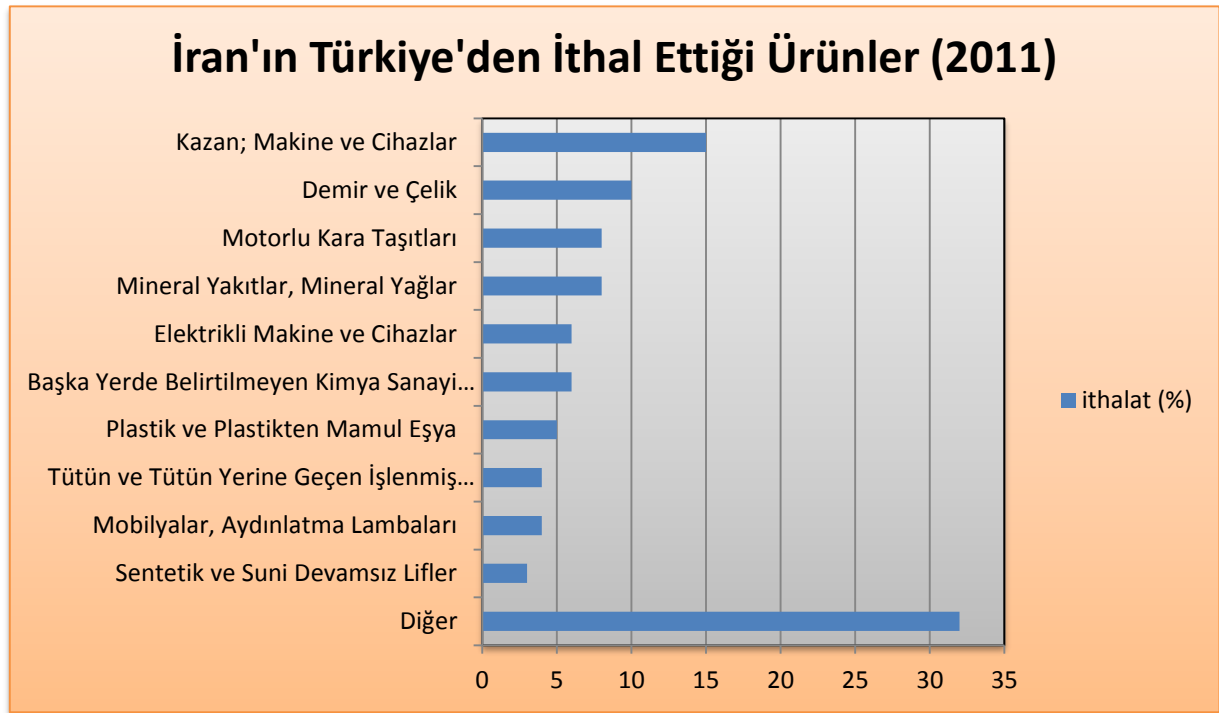
Son yıllarda getirilen bir uygulama ile petrol dışı ürün ihraç eden ihracatçılar, ihracat gelirlerinin % 100'ü kadar ithalat yapabilmektedirler.

7.2. Türkiye İİran Ticari İlişkileri

İİran ile Türkiye arasındaki Ekonomik İŐbirliđi TeŐkilatı (EİT) Ticaret AnlaŐması, ticaretin arttırılması ve bölgede ekonomik entegrasyonun sağlanması yolunda önemli bir faktördür ayrıca Van Gölü Kuzey GeçiŐi Projesi'nin ilerleyen yıllarda tamamlanması ile iki ülke arasındaki taşımacılığın süresinin kısaltılması ve taşınan yük miktarının artması, böylece bölge içerisinde ticaret ve yatırım koridorlarının geliştirilmesi mümkündür.

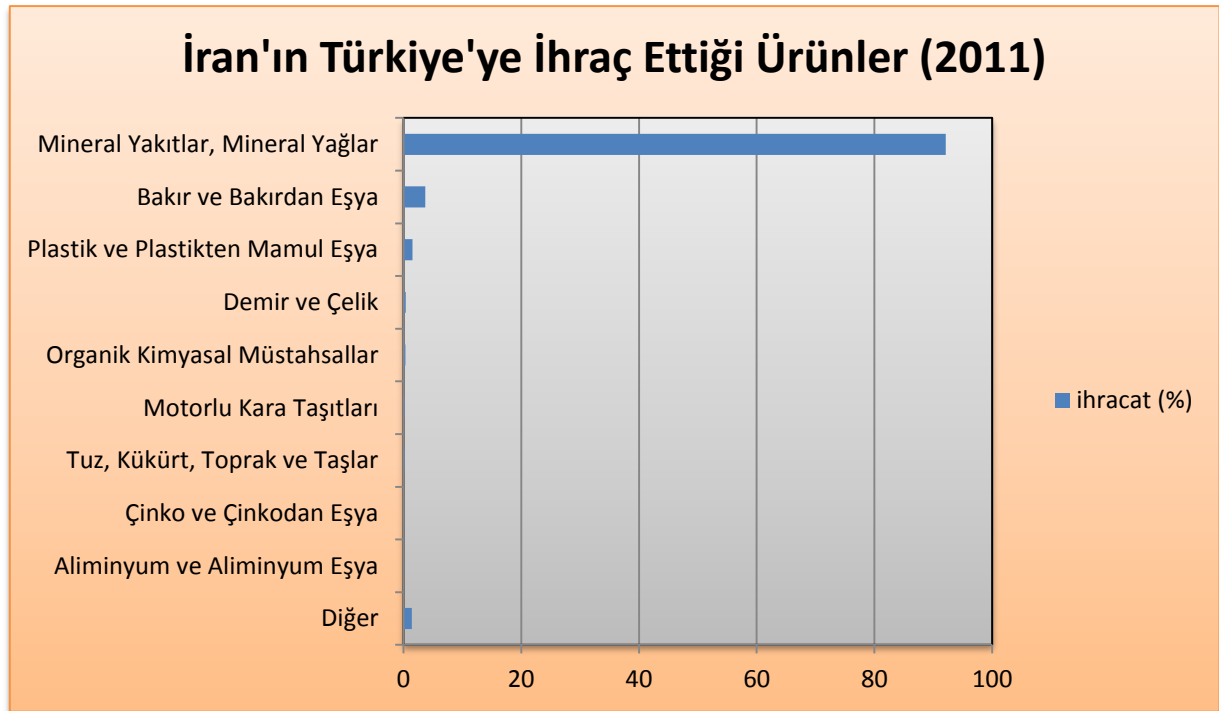
İİran'a ihracatımızda önemli ürünler otomotiv ve yan sanayi, kazanlar ve makineler, tütün, demir-elik eşya, mineral yakıtlar, elektrikli makineler, ağaç ve ahŐap eşya, plastikler ve

sentetik suni devamsız liflerdir. İthalatımızda ise mineral yakıtlar ve mineral yağlar, demir dışı metaller, plastikler ve mamulleri ve organik kimyasal ürünler ön plana çıkmaktadır.

Şekil 2. İran'ın Türkiye'den ithalatı

Kaynak: TÜİK

Şekil 3. İran'ın Türkiye'ye ihracatı

Kaynak: TÜİK

2013 yılı ilk 7 ay itibariyle ihracatımızda ilk 5 ürün sırasıyla: işlenmemiş altın, ilaçlar, sıhhi tesisatlar, asansör aksam ve parçaları ve tavuk etidir.

2013 yılı ilk 7 ay itibariyle ithalatımızda ilk 5 ürün sırasıyla: doğal gaz, ham petrol, elektrik enerjisi, işlenmemiş çinkodur ve rafine edilmiş kurşundur.

7.2.1. İHRACAT (2013/Ocak-Temmuz)

Tablo 6. İhracatımızda öne çıkan ürünler (GTİP 12)

ÜRÜN
İşlenmemiş Altın-
İlaçlar
Sıhhi tesisat muslukları
Asansör, Asansör aksam ve parçaları
Tavuk Eti
Kakao Tozu (ilave şeker, diğer tatlandırıcı maddeler içermeyen)
Bebek bezleri
Şampuanlar
Deodorantlar
Plastik kapılar, pencereler
Demir/çelikten radyatörler
Zeytinyağı (saf)
Sıhhi tesisat valfları
Kakao yağı (katı, sıvı)
Çamaşır makineleri
Demir/Çelikten kapı, pencere vb. çerçeveleri ile pervazlar ve kapı eşikleri
Mısır yağı
Menteşeler
Hububatın öğütülmesine ve işlenmesine mahsus makine ve cihazlar
Şal
Pudralar
Nohut (kabuksuz, kuru)
Motorlu Taşıt Klimaları

Kaynak: Tahran Ticaret Müşavirliği

7.2.2. İTHALAT (2013/Ocak-Temmuz)

Tablo 7. İthalatımızda öne çıkan ürünler (GTİP 12)

ÜRÜN
Doğal gaz
Ham petrol
Elektrik enerjisi
Külçe çinko
Rafine edilmiş kurşun
Bağırsaklar
Ceviz

Karpuz
Hurma
Kivi
Gübreler

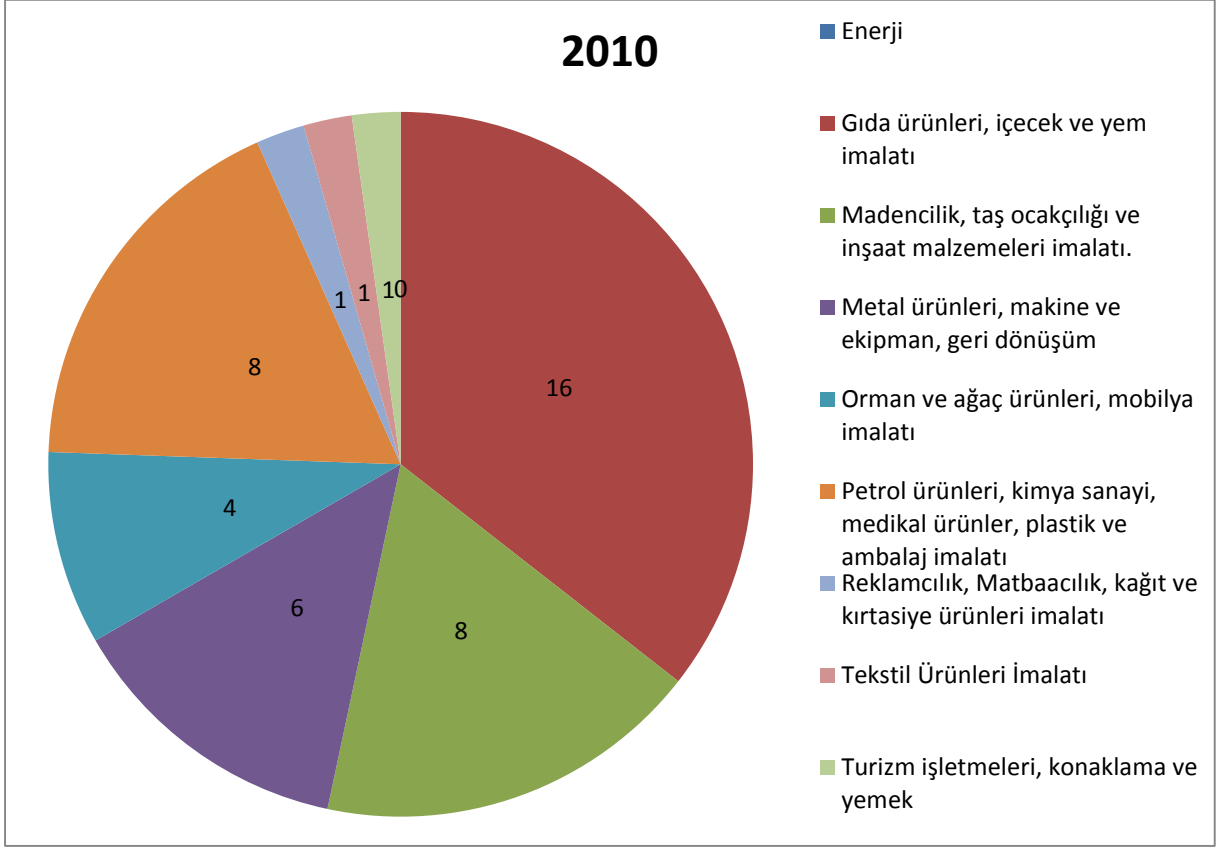
Kaynak: Tahran Ticaret Müşavirliği

7.3. TRA1 Bölgesi için İran Dış Ticaret Potansiyeli

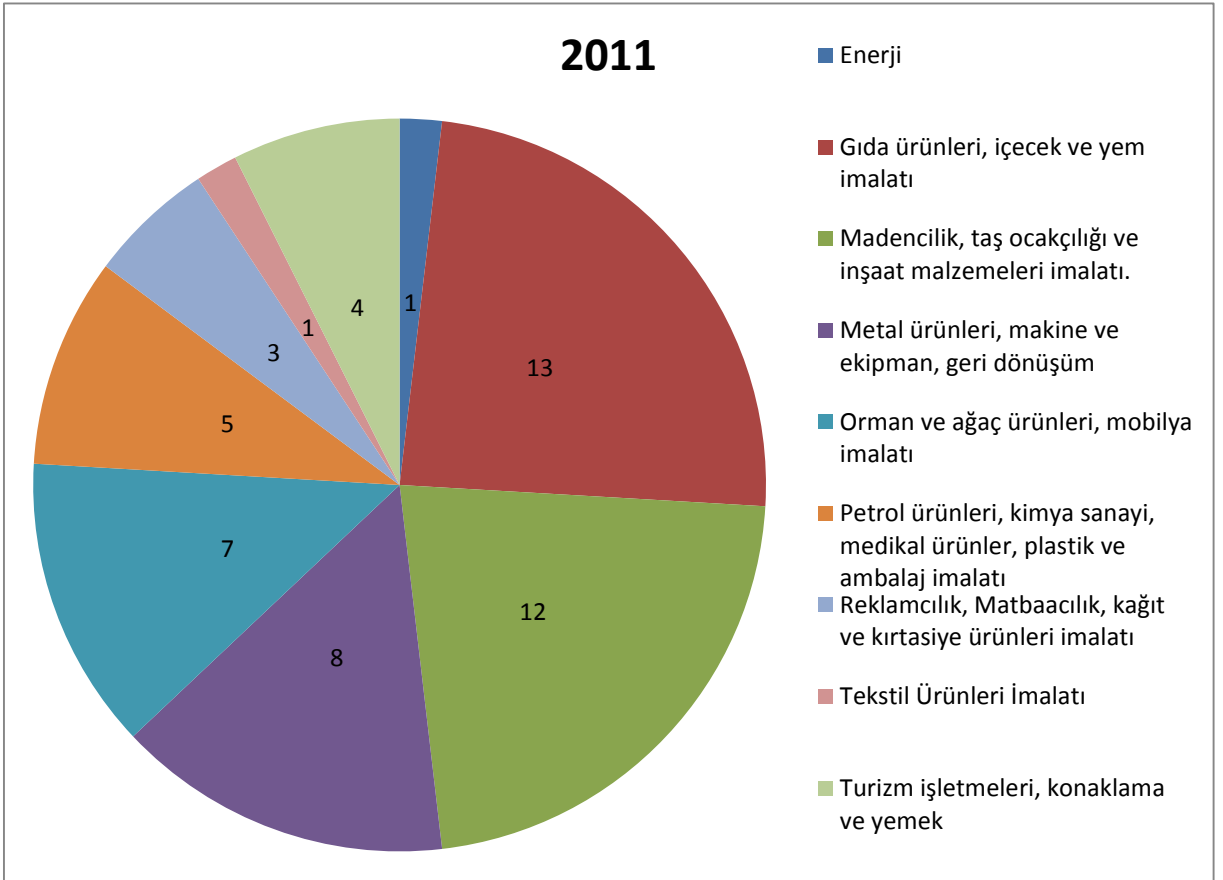
TRA1 Bölgesi içinde yer alan Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerinin coğrafi konumları, sahip oldukları yer altı ve yer üstü zenginlikleri ile tarım ve hayvancılık, turizm, ticaret sektörleri ile hizmetler sektörünün gelişmişlikleri sanayinin gelişmesi için birer alt yapı oluşturduklarından, sanayinin gelişmesinde bu faktörler önemli rol oynamaktadırlar. Sanayi sektörü, bölge illerinin ekonomik geçmişinde uzun yıllardan beri yeri olmasına karşın, illerin konumu, gelişmiş illere ve pazarlara uzaklığı, zaman içerisinde yeterli sermaye birikiminin sağlanamaması, bulunduğu bölgenin önemli pazar imkânları oluşturamaması gibi sebeplerle bugüne kadar gelişme sağlayamamıştır.

Sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmeler, başta tarım ve hayvancılık sektörleri olmak üzere illerin doğal kaynak potansiyelini değerlendirmeye yönelik olarak faaliyet gösteren gıda, orman ürünleri ve mobilya sanayi, kimya/ plastik sanayi, metal ve metal eşya sanayi, madencilik taş ocaklığı ve inşaat malzemeleri imalatı, taş ve toprağa dayalı sanayi ağırlıklı bir yapıya sahiptir.

Bölgede kalkınmanın önemli etkenlerinden biri olan ve verdiği hibe destekleri ile KOBİ'lerin teknolojik altyapısını, verimlilik, karlılıklarını kurumsal kapasitelerini ve üretim hacimlerini artırmalarına yardımcı olan Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA), 2010 ve 2011 yılı KOBİ Mali Destek Programlarına çıkmış olup her iki program için KOBİ'lere 21 Milyon TL kaynak ayırmıştır. Bölgenin sektörel anlamda nabzını tutan KUDAKA mali destek programlarına göre Şekil 4'te görüldüğü gibi 2010 ve 2011 yılı KOBİ mali destek programında sırasıyla 45 ve 54 KOBİ desteklenmiştir. Her iki destek yılında da en çok desteklenen sektör gıda ürünleri, içecek ve yem imalatıdır. Bunu madencilik, taş ocaklığı ve inşaat malzemeleri imalatı sektörü takip etmektedir.

Şekil 5. Sektörlere göre 2010 yılı KOBİ mali destek başvuruları (adet)

Şekil 4. Sektörlere göre 2011 yılı KOBİ mali destek başvuruları (adet)

Doğu Anadolu İhracatçılar Birliği Genel Sekreterliği'nden elde edilen bilgiler ışığında son 5 yılda TRA1 Bölgesi'nden İran'a Bayburt ilinden hiç, Erzincan ilinden ise 2009, 2010 ve 2011 yıllarında ihracat gerçekleşmemiştir. Erzincan ilinden gerçekleşen ihracat toprak sanayi ürünleri ile sınırlı kalmıştır. Erzurum ilinden ise ağırlıklı olarak ağaç ve orman ürünleri, toprak sanayi ürünleri, madencilik ürünleri ve makine ve aksamaları sektörlerinde ihracat gerçekleşmiştir. Erzurum ihracatında özellikle ağaç ve orman ürünleri sektöründe yapılan ihracat rakamları yıllar itibariyle artış göstermektedir. Burada dikkat çekilen bir başka husus da İran'ın özellikle otomotiv yan sanayinde ihtiyaç duyduğu kalemleri karşılamaya yönelik olarak piyasada duyduğu boşluğu her 3 ilin de karşılayamaması olmuştur zira İran kaliteli yedek parça için komşusu Türkiye tercih nedenlerinden biridir.

Tablo 8. Erzurum ilinden yıllar itibariyle İran'a yapılan ihracat

	01.01.2009-31.12.2009	01.01.2010-31.12.2010	31.12.2011-31.12.2011	01.01.2012-31.12.2012	01.01.2013-31.12.2013
ÜRÜN GRUBU	FOB USD	FOB USD	FOB USD	FOB USD	FOB USD
Toprak Sanayi Ürünleri	–	–	34.787,30	3.494,50	–
Demir ve Demir Dışı Metaller	79.485,39	57.650,33	16.565,98	189.650,00	–
Adi Met.					
Konfeksiyon	8.564,57	1.593,57	–	–	–
Otomotiv Sanayi	407,51	–	–	–	–
Makine ve Aksamları Sektörü	2.553,72	167.073,12	41.679,70	–	–
Kimya	24.894,00	–	19.422,00	–	–
Ağaç ve Orman Ürünleri	752.885,81	1.543.489,77	62.392,03	1.428.250,93	2.713.202,50
Madencilik Ürünleri	–	–	38.610,74	61.060,47	100.066,24
Elektrik Elektronik ve Mak.	–	–	949,75	–	–
TOPLAM	869.091,56	1.804.753,79	1.114.407,50	1.682.455,90	2.813.268,74

Kaynak: Doğu Anadolu İhr. Bir. Gen. Sek.

Tablo 9. Erzincan ilinden yıllar itibariyle İran'a yapılan ihracat

	01.01.2012-31.12.2012	01.01.2013-31.12.2013
ÜRÜN GRUBU	FOB USD	FOB USD
TOPRAK SANAYİ ÜRÜNLERİ	34.836,60	33.072,69
TOPLAM	34.836,60	33.072,69

Kaynak: Doğu Anadolu İhr. Bir. Gen. Sek.

TRA1 Bölgesi illerinin dış ticaret potansiyellerine bakacak olursak;

Erzurum ilinde ticari hayat sanayi, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine oranla daha fazla gelişmiştir. Erzurum'un tarihi ipek yolu üzerinde bulunması, ilin her dönemde önemli bir ticaret merkezi olmasına imkan tanımıştır. Ulaşım olanakları, Doğu Anadolu Bölgesi içerisindeki konumu, yörenin tıp merkezi olma özelliği, ilde bulunan askeri birlikler gibi nedenlerle Erzurum, il dışından gelen ve bölgede pazarlanan ürünlerin bir dağıtım merkezi durumundadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük üniversitesi olan Atatürk Üniversitesi'nin, 9. Kolordu Komutanlığı'nın, Araştırma, Numune, Mareşal Çakmak ve Sosyal Sigortalar Hastanelerinin ilde bulunması ticari hayatın canlı kalmasına neden olmaktadır.

Erzurum'da ticaret sektörü, küçük esnaf ve işletmelerden oluşan, ağırlıklı olarak tarımsal ve hayvansal ürünler, gıda maddeleri, giyim, ev araç ve gereçleri, inşaat malzemeleri ile diğer tüketim mallarının ticarete konu olduğu bir sektördür. Nispeten içe dönük bir yapı arz eden ticaret sektöründe dışa açılım potansiyeli de mevcuttur. İhraç potansiyeli taşıyabilecek ürünler süt ürünleri, şeker, çimento, yem, et mamulleri, boya, margarin, çivi, bebek bezleri, tarım alet ve makineleri, helva, reçel, şekerleme, bal, şişelenmiş su, alçı, perlit, torbalanmış toz kireç, temizlik malzemeleri (çamaşır suyu, sıvı deterjan, çamaşır sodası, tuz ruhu ve şampuan imalatı) yonga levha, demir/çelik kapılar ve PVC doğramalardır. Bölgede üretilen Oltu taşından işleme ve süslemeler de burada alıcı bulabilecektir. Burada dikkat edilecek husus ürün yelpazesinin sadece tespih yapımıyla sınırlı kalmaması ve kolye, yüzük vb. süs eşyalarıyla ürün yelpazesinin genişletilebileceğidir.

Erzincan ilinde ticari faaliyetler merkez ilçede yoğunlaşmış olup il ticaretinin önemli bir bölümünü tarım ve hayvancılık ürünleri oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak ticaret, çeşitli küçük ve orta boy işletmeler ile sanayi kuruluşlarının mamullerinin ve büyük illerden getirilen ürünlerin pazarlanması şeklinde sürdürülmektedir.

Erzincan ilinden dışarıya meyve, sebze, kuru bakliyat, et ve et ürünleri, bal, un, tulum peyniri, şeker, maden suyu, iplik, ham bez, karma yem, asbestli çimento boru ve eklentileri, renkli çatı örgü elemanları, el yapımı bakır eşya, halı, hazır giyim eşyası, ayakkabı, tuğla, krom cevheri, mermer, emaye soba ve boru malzemeleri ihraç etme potansiyeli bulunmaktadır.

Sermaye birikiminin gerçekleştirilemediği, sanayinin gelişmediği ve çoğunluğun uğraşım alanı olmasına rağmen tarımsal hasılanın tatminkar olmadığı Bayburt ilinde ticari hayat da canlı değildir. İldeki ticari faaliyetler genelde Merkez ilçede cereyan etmekte olup, küçük sanatkarların ürettiği çeşitli sanayi mamulleri ile bitkisel ve hayvansal ürünlerin pazarlanmasından ibarettir.

İlden dışarıya ağırlıklı olarak tarım sektöründe üretilen ürünler satılabilecektir. Bu ürünler arasında tahıl ürünleri, bal, süt ürünleri, kültür cevizi, atölye tipi dokuma halı, kilim ve ehram dokumacılığı ürünleri, plastik eşya (poşet, tabak, bardak ve bidon), ambalaj malzemesi, yağ ve et başta gelmektedir. Burada sayıla ürünlerden belki de turizm açısından farkındalık uyandıracak olan asıl amacı örtünme haricinde yatak örtüsü, modernize edilmiş kadın giysileri (yelek, heybe, şal, fular vb.) eşyalarda da kullanılabilecek olan ehram dokumalarıdır.

Ayrıca İran'ın Türkiye'den talep etmiş olduğu ve ithalatında ön plana çıkan işlenmemiş altın, asansör, asansör aksam ve parçaları, kakao tozu, demir/çelikten radyatörler, çamaşır makineleri, birden fazla dış kapılı kombine soğutucu ve dondurucular, hububatın öğütülmesine ve işlenmesine mahsus makine ve cihazlar, haşerat öldürücüler, temizlik ürünleri, sıhhi tesisat valfları, binek oto dış lastikleri, motorlu taşıt klimaları, deodorantlar, şilte yatak takımı, bulaşık makineleri, şal, fruktoz, fruktoz şurubu, menteşeler, mısır, pencere/duvar tipi klimalar, sıhhi tesisat muslukları, tanker römork ve yarı römorklar, yağlı boyalar, şampuanlar, tuvalet-mutfak bezleri, çorbalar, kakao yağı (katı, sıvı) ve elektrikli buharlı ütüler gibi kalemler için her üç ilde transit bir dış satım olanağı bulunmaktadır.

Bölge olarak ticareti en çok yaptığımız Azeri bölgesiyle ticari, ekonomik, sosyal, kültürel ve turistik olarak ilişkilerimizi geliştirmemiz için başlatılan ve sonra askıya alınan Erzurum-Tebriz seferleri sadece yeniden başlatılmamalı aynı zamanda Erzurum merkezli olmak üzere yurtdışı bağlantılar da gerçekleştirilmelidir. Transit geçen uçakların hem ikmal hem de iniş-kalkış güzergahı Erzurum olmalıdır. Dolayısıyla landing ve catering hizmetleri Erzurum'da gelişebilecektir. Yer hizmetlerinin Erzurum'da kurulmasıyla yüzlerce insan Erzurum'da çalışacak ve böylece bölgede ucuz işgücünün de var olduğu düşünülürse istihdam da sağlanacak ve verilen hizmetler doğrultusunda yapılacak bölge içi alışveriş hacmi de artacaktır. Bölge mallarının özellikle hayvancılık ve tarım ürünlerinin pazar bulma imkanı da hemen yanı başında verilen hizmetler sayesinde artacaktır.

Bölgenin İnan'dan yapacağı ithalatta ise, bütün Doğu Anadolu Bölgesi belediyelerinin de aynı zamanda ihtiyaç duyduğu asfalt yapı malzemesi olan bitümdür. Ayrıca bölgeye kömür ihtiyacına göre kömür ucuz fiyatta getirilebilir. Bölgenin kış bölgesi olduğu ve seracılığın fazla gelişmediğı düşünülürse Nisan aylarında Antalya'dan bölgeye getirilen yaş sebze ve meyve hem daha ucuz nakliye masraflarıyla ve hem de daha uygun fiyatlarla getirtilebilir.

8. SONUÇ

İnan tarihi, kültürel, dini bağlar ve coğrafi yakınlık açısından bakıldığında bölgemiz için ticari potansiyeli bulunan bir ülkedir. Yoğun genç nüfusu ile tüketim talebi gün geçtikçe artan bir pazardır. Uluslar arası fuarlar ve ticaret heyetlerin İnan pazarlarına yapacağı gezilerle Türk mallarının tanınırlığı artırılabilir.

İnan'da joint-venture ile iş yapılabilecek bir potansiyel bulunmasına karşın etkin bir kambiyo sisteminin bulunmaması ve finansmanda yaşanan sıkıntılar İnan ile yapılan ticaretimizde sıkıntılar yaşatabilmektedir. Dış ticarete, Türkiye'de olduğu gibi bir devlet güvencesinin olması esastır. Ülke DTÖ'ye üye olmadığı için gümrük tarifelerini ve uygulamalarını keyfi olarak değiştirebilmektedir. Yoğun bürokrasi ve mevzuat ile pratik arasındaki farklılıklar ülkenin yapısal sorunları olarak ön plana çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

Ateşagaolu, Ü., 2013. İnan Ülke Raporu. Ankara
Tahran Ticaret Müşavirliği, 2012. İnan İslam Cumhuriyeti Ülke Profili. Tahran
Laçiner, S., 2008. İnan Türkiye İlişkileri
EIU, 2012. Country Report. United Kingdom